

TÜRKİYE'DE İSTİHDAM İLE EĞİTİM ARASINDAKİ POZİTİF VE NEGATİF İLİŞKİLER

Doç. Dr. Mustafa SAATÇİ*

İstihdam ile eğitim arasındaki ilişkiler genel açıdan ve eğitimin her kademesi kaynakların tahsisi, insangücü plânlaması açılarından ele alındığı gibi eğitimin istihdam üzerindeki pozitif ve negatif etkileri açısından da ele alınmaktadır. Bu makalede önce istihdam ile eğitim arasındaki pozitif ve negatif ilişkinin nasıl oluştuğu belirtilmekte sonra da Türkiye'deki mevcut verilere dayanarak bu ilişkilerin nasıl bir durum gösterdiği araştırılmaktadır.

Eğitim bir milletin kültürel ve teknik seviyedeki gelişmesini sağlayacağı gibi fertlerin, topluma uyum sağlaması, insanca çalışmaya ve yaşamaya hazırlanması gibi görevleri de sağlamaktadır. Yani fert için eğitim bir tatmin kaynağı olduğu kadar, aynı zamanda kişiye gelir ve sosyal prestij kazandıracak bir vasıttır.

Gelişen ve nüfusu hızla artmakta olan ülkelerde, eğitim ekonomik gelişmeyi şu üç noktada teşvik ediyorsa, bu sahada yapılan yatırımlar boşa gitmiyor demektir. Gerekli ortamı sağlayarak topluma gelişme şuurunu ve arzusunu kazandırıyor; şimdiki ve gelecekteki ihtiyaçların tahminine göre vasıflı insangücü yetiştirebiliyorsa; dinamik bir elit grup sağlıyorsa. Bunların yanında eğitilmiş işsizleri eğitilmiş işsiz yaparak sadece işsizliğin ve eksik istihdamın niteliğini değiştirmemelidir.

Günümüzde, öğrenciler okul sonrası çağlarında iş bulup bulamayacaklarından kuşku görünmekte ve bu konuda bazı sorular akla gelmektedir: Ülkedeki işsizlik daha da artacak mı? Eğitim sonunda elde edilecek diploma iş bulma imkanını sağlayacak mı? Mecburi öğrenimden sonraki öğretim seviyelerinde nasıl bir yönlendirme yapılmalıdır? Gittikçe gelişen sanayi, hizmetler ve tarım

* Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi.

sektörleri, ihtiyaçları olan sahalarda vasıflı insangücü bulabilecekler mi? Kısaca geleceğin çalışma şartları nasıl olacak, fert ve toplumun ihtiyaçları hangi ölçüde karşılanabilecektir. Bütün bunlar ve bunlara benzer sorulara, eğitimle emek piyasası arasındaki ilişkilerin incelenmesiyle cevap bulunabilir.

İstihdam ile Eğitim Arasındaki Pozitif ve Negatif İlişkiler :

Az gelişmiş ülkelerde, eğitim talebi ile istihdam imkanının aynı oranda artmadığı ve diplomasız işsizlerin yerini diplomalıların aldığı görülmektedir. Yani eğitim seviyesi artmasına rağmen işsizlik oranının arttığı görülmektedir. M. BLAUG (1) eğitimle istihdam arasındaki bu ilişkiyi negatif bir ilişki olarak görmektedir. Buna karşılık, eğitim seviyesinin artmasıyla işsizlik oranının azalması sağlanıyorsa, eğitim ile istihdam arasında pozitif bir ilişkinin varlığından söz edilmektedir.

Beş yıllık dönemler için hazırlanmış olan Türk Kalkınma Plânları gözden geçirildiğinde, Türkiye'nin istihdam hedeflerine varılamadığı görülür. Her kalkınma plânı farklı istihdam politikası benimsemiştir. Birinci Beş Yıllık Plân, milli gelir artışını ana hedef olarak kabul etmesinin yanında istihdamda da bağımsız bir yan hedef olarak önem vermiştir. İkinci Beş Yıllık ve Üçüncü Beş Yıllık Plânlarda, istihdam bağımsız bir hedef olarak kabul edilmemiştir. Dördüncü Beş Yıllık Plânda ise, istihdamın bağımlı bir hedef olarak kabul edilmesinin yanında, insangücü ve eğitim yatırım politikaları ile bazı çözümler düşünülmüştür. Dördüncü Beş Yıllık Plânın sonuna yaklaşılırken istihdam meselesinin daha da ağırlaştığı ortadadır. Bu noktalara daha fazla girmeden, Türkiye'de mevcut istatistiki verilere göre eğitim seviyesi ile işsizlik oranları arasında nasıl bir ilişkinin bulunduğunu tesbit ederek, eğitim piyasası ile emek piyasası arasındaki ilişkilere açıklık kazandırabilir.

Eğitim durumu ve işsizlik miktarları ile ilgili veriler DİE'nin Hanehalkı İşgücü Anketlerinden alınarak değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Değerlendirmede, 1967'den 1969'a kadar genel durum yanında, 1968, 1969 yılları için 57 kente, 107 kente, bölgelere göre ve 1973 Haziran, 1973 Ekim ve 1974 Nisan'ında 401 kırsal yerleşme yerindeki anket verileri de değerlendirilmiştir.

Bu değerlendirmeler yapılırken akla şu hususlar gelebilir; Yıllık plânlarda ve programlardaki işsizlik miktarı ve oranlarının bu tablo-

(1) M. BLAUG, Education and The Employment Problem In Developing Countries, ILO, Geneva, 1973, s. 9.

larda bulunanlardan daha yüksek olduğu, anket kapsamlarının dar olduğu ve bu yüzden de neticelerin yanıltıcı olabileceği. Bu hususların bulunmasına rağmen Türkiye’de aynı oranları hesaplamak için başka veri bulunmadığından eldeki verilere göre hareket edilmiştir.

TABLO I : EĞİTİM DURUMUNA GÖRE İŞSİZLİK ORANLARI (32 KENT)

Eğitim Durumu	İşsizlik Oranları %		
	1967 (1)	1968 (2)	1969 (3)
Okur Yazar Olmayanlar	6,30	4,84	4,12
Okur Yazar Diplomasızlar	4,48	4,14	4,24
İlk Okul Mezunları	3,28	3,80	3,49
Orta Okul Mezunları	1,85	3,13	3,06
Lise Mezunları	1,48	2,39	2,06
Meslek ve Sanat O. Mezunları	1,28	0,77	1,84
Yüksek Öğretim Mezunları	0,98	2,92	1,45
T O P L A M	3,40	3,61	3,49

Kaynak : Kolon 1 Hanehalkı İşgücü Anketi Kasım 1967, DİE Yayın No: 594 S. 22, tablo 3 ten,

Kolon 2, Hanehalkı İşgücü Anketi Kasım 1968, DİE Yayın No: 617, s. 32, tablo 3 ten,

Kolon 3, Hanehalkı İşgücü Anketi Kasım 1969, DİE Yayın No: 682 s. 8, tablo 3 ten, faydalanarak hesaplanmıştır.

— Hesaplamalar 15 ve daha yukarı yaştakiler içindir.

Tablo I de, 32 kentteki eğitim durumu ile işsizlik oranları 1967, 68 ve 69 yılları için düzenlenmiştir. Görüldüğü gibi eğitim seviyesi arttıkça işsizlik oranı azalmaktadır, (1968 yılı yüksek öğretim mezunları hariç). Bu tabloya göre Türkiye’de eğitimle istihdam arasında pozitif bir ilişkinin bulunduğu söylenebilir. 1966 yılı verilerine dayanarak 8 il için yapılan diğer bir incelemede de işsizlik oranlarının eğitim seviyesi yükseldikçe azaldığı belirtilmektedir (2).

Aynı durumu daha geniş kapsamlı olarak (57 kent, 107 kent) 1968 ve 1969 yıllarına göre ele aldığımızda (Tabol 2); 1968 anketindeki yüksek öğretim mezunları hariç, eğitim seviyesi arttıkça işsizlik oranlarının düştüğü görülmektedir. Her iki tablonun değişik kapsamlı olmasına rağmen aynı eğilimi gösterdiği söylenebilir.

(2) DPT, 1970 Programı, s. 447.

**TABLO II : EĞİTİM DURUMLARINA GÖRE İŞSİZLİK ORANLARI
(57 VE 107 KENT İÇİN)**

Eğitim Durumu	İşsizlik Oranları %			
	1968		1969	
	57 Kent (1)	107 kent (2)	57 kent (3)	107 kent (4)
Okur Yazar Olmayanlar	4,81	3,68	5,47	7,53
Okur Yazar Diplomasızlar	3,85	3,59	4,11	5,44
İlk Okul Mezunları	3,62	3,58	3,56	4,43
Orta Okul Mezunları	3,23	3,83	3,12	4,33
Lise Mezunları	2,75	2,91	2,41	3,06
Meslek ve Sanat O. Mezunları	0,60	0,47	2,09	2,04
Yüksek Öğretim Mezunları	3,69	4,06	1,53	1,40
T O P L A M	3,60	3,47	3,63	4,86

Kaynak : Kolon 1, DİE Yayın No: 617, s. 58, tablo 3 ten

Kolon 2, DİE Yayın No: 617, s. 84, tablo 3 ten

Kolon 3, DİE Yayın No: 682, s. 44, tablo 3 ten

Kolon 4, DİE Yayın No: 682, s. 80 tablo 3 ten hesaplanmıştır.

1968, 1969 yıllarında bölgelere göre yapılan karşılaştırmada, bölgelerin işsizlik oranları arasında büyük ölçüde farklılıkların bulunduğu (1968 yılında işsizlik oranlarının sıfır ile 13,5 arasında) farklılık eğitim seviyesine göre karşılaştırıldığında da dikkati çekmektedir. Tablo 3 teki önemli nokta, en düşük işsizlik oranının meslek ve sanat okulu mezunlarında görülmesidir.

**TABLO III : EĞİTİM DURUMUNA VE BÖLGELERE GÖRE İŞSİZLİK ORANLARI
KASIM 1968**

Eğitim Durumu	İşsizlik Oranları %				
	1. Bölge	2. Bölge	3. Bölge	4. Bölge	5. Bölge
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Okur Yazar Olmayanlar	3,25	1,74	3,55	5,06	4,51
Okur Yazar Diplomasızlar	3,65	1,36	3,02	6,35	5,01
İlk Okul Mezunları	4,03	2,19	2,80	6,15	5,99
Orta Okul Mezunları	3,97	4,26	2,89	6,71	6,77
Lise Mezunları	3,14	4,02	1,88	7,40	9,68
Meslek ve Sanat Okulu Mezun.	0,32	0,73	0,68	0,00	0,00
Yüksek Öğretim Mezunları	3,40	7,72	2,42	13,50	9,38
T O P L A M	3,49	2,23	2,80	5,86	5,10

Kaynak : DİE Yayın No: 617, s. 112-113, 138-139, 164-165, 190-191 ve 216-217 deki tablolardan hesaplanmıştır.

Tablo 4'de sadece birinci bölge I. ve II. tabloların sonuçlarıyla paralellik göstermektedir. Diğer Bölgelerde ise eğitim seviyesi ile işsizlik oranları arasındaki pozitif ilişki tam olarak görülmektedir.

TABLO IV : EĞİTİM DURUMUNA VE BÖLGELERE GÖRE İŞSİZLİK ORANLARI
KASIM 1969

Eğitim Durumu	İşsizlik Oranları %				
	1. Bölge (1)	2. Bölge (2)	3. Bölge (3)	4. Bölge (4)	5. Bölge (5)
Okur Yazar Olmayanlar	7,66	3,46	6,16	4,46	17,52
Okur Yazar Diplomasızlar	7,63	5,26	4,16	4,29	8,73
İlk Okul Mezunları	5,63	3,94	3,11	3,65	12,37
Orta Okul Mezunları	5,21	6,39	2,25	6,40	11,00
Lise Mezunları	4,20	5,59	1,00	9,27	16,28
Meslek ve Sanat Oku. Mezunları	2,85	2,83	1,04	2,11	1,11
Yüksek Öğretim Mezunları	1,48	0,70	1,55	1,18	0,00
T O P L A M	5,69	4,13	3,36	4,07	12,77

Kaynak : DİE Yayın No: 682, s. 118-119, 154-155, 190-191, 226-227 ve 262-263 teki tablolardan hesaplanmıştır.

Kırsal yerleşme yerlerindeki eğitim seviyelerine göre işsizlik oranları Tablo 5 te ele alınmaktadır. Kırsal yerleşme yerlerindeki işsizlik oranlarının kentlerdeki işsizlik oranlarından daha düşük olduğu görülmektedir. Bunun yanında eğitim seviyesi arttıkça işsizlik oranlarının artması ve en yüksek işsizlik oranının yüksek öğretim mezunlarında görülmesi, ilk bakışta kırsal kesimde eğitim ve istihdam arasında negatif bir ilişkinin bulunabileceğini göstermektedir.

Bu durumun açıklanması birkaç noktada yapılabilir :

— Kırsal kesimde eğitim seviyesi yükseldikçe açık ve gizli işsizliğin daha iyi anlaşılabilir olabileceğidir. Şöyleki, herhangi bir okul mezunu olmayanların senede bir kaç ay çalışsa bile kendini işi olan bir kişi gibi görmesi ve anket sorularına o yönde cevap vermesine karşılık; okul bitirmiş fertler de aynı süre çalışsa bile kendilerinin işsiz oldukları şuuruna vardıkları ve ankete o düşünce ile doğru olarak cevap verdikleri düşünülebilir.

TABLO V : EĞİTİM DURUMUNA GÖRE 401 KIRSAL YERLEŞME YERİNDE İŞSİZLİK ORANLARI (12 VE + YAŞLAR İÇİN)

Eğitim Durumu	İşsizlik Oranları %		
	1973 Haziran (1)	1973 Ekim (2)	1974 Nisan (3)
Okur Yazar Olmayanlar	0,23	0,45	0,10
Okur Yazar Diplomasızlar	0,58	0,89	0,15
İlk Okul Mezunları	0,87	0,95	0,30
Orta Okul Mezunları	0,62	0,38	0,41
Lise Mezunları	0,77	1,08	0,70
Meslek ve Sanat Okulu Mezunları	0,57	0,65	0,24
Yüksek Öğretim Mezunları	1,69	1,81	7,80
T O P L A M	0,52	0,71	0,18

Kaynak : DİE, Kırsal Yerleşme Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları, Yayın No: 786, Ankara, 1977, s. 4-5, 38-39 ve 72-73 teki tablolardan hesaplanmıştır.

— Kırsal kesimde eğitilmiş insangücünü istihdam edecek üretim birimlerinin yeterince bulunmaması bu sonuçları meydana getirebilir.

— Eğitim seviyesi yükseldikçe her işi kabul etmeme eğilimi de bu durumun ortaya çıkmasına yol açabilir.

— Diğer bir durum da eğitim seviyesi yüksek olan kişiler zaten işsiz oldukları için kırsal kesimdeki ailesinin yanına dönmüş bulunabilir.

Sonuç olarak, mevcut verilere dayanarak yapılan araştırma ile Türkiye'de genel açıdan eğitimle istihdam arasında pozitif bir ilişkinin bulunduğu, yani eğitim seviyesi arttıkça işsizlik oranının azaldığı, fakat bölgelere ve kırsal yerleşme yerlerine göre yapılan incelemede eğitimle istihdam arasında negatif ilişkilerin de bulunabileceği, özellikle 1974 Nisan'ında yapılan ankette 7,80 gibi yüksek işsizlik oranının yüksek öğretim mezunlarında görülmesi ile açıkça müşahade edilmiştir.